

ВІДГУК

опонента - доктора юридичних наук,
професора, завідувача кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Харитонова Сергія Олександровича
на дисертаційну роботу Колодіна Дениса Олексійовича на тему
«Концептуальні засади кримінально-правової охорони парадного
волевиявлення в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність обраної теми. Як відомо, норми щодо відповідальності за кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян відрізняються доволі високим рівнем динамізму, що зумовлюється постійним розвитком виборчих та референдумних відносин на шляху до побудови усталених підвалин безпосередньої демократії в Україні. Зазначений динамізм далеко не завжди має прогресивний характер, відрізняючись, подекуди, надмірною казуїстичністю кримінально-правових приписів, їх внутрішньою суперечливістю, невідповідністю профільній бланкетній базі, складністю у сприйнятті тих чи інших положень, що дезорієнтують правозастосовну практику, а у підсумку – ставить під сумнів ефективність кримінально-правової політики у сфері протидії згаданим посяганням. Серйозною проблемою, особливо після доповнення розділу V Особливої частини чинного КК України низкою нових статей (ст. 158², ст. 158³, ст. 159¹ тощо), стали застарілі уявлення щодо видового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 157-160 КК, оскільки цілком очевидно, що деякі з цих діянь шкоди виборчим правам громадян не завдають. Поза сумнівів, певної ревізії потребує і наявний кримінально-правовий арсенал, за допомогою якого можлива дієва боротьба з

кримінально-правовими посяганнями у сфері виборчих та референдум них відносин.

У своїй роботі Денис Колодін пропонує авторську законодавчу модель кримінально-правової охорони народного волевиявлення, яка спрямована на комплексне вирішення зазначених вище проблем, що свідчить про достатній рівень актуальності обраної автором теми дисертації.

Дисертацію виконано відповідно до планів Південного регіонального центру Національної академії правових наук України: № 148/3-Б «Регіональна юридична наука: сучасні завдання» на 2019-2024 роки та № 86/16 «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України» на 2013-2018 роки; плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у XXI столітті» на 2018-2022 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір на 2018-2022 роки» (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Тendenції та напрямки сучасного розвитку кримінального права» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі у цифрову еру» на 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Для досягнення визначеної у роботі мети, Д.О. Колодін використав сучасні наукові розробки із загальної теорії права, теорії конституційного, адміністративного та кримінального права. Дисертант використав необхідні емпіричні матеріали для підтвердження теоретико-прикладних положень та висновків проведеного дослідження, окрім того, обґрунтував положення

дисертаційного дослідження посиланнями на відповідні нормативно правові акти.

Автор здійснив змістовний аналіз значної кількості наукових джерел, що безумовно сприяло обґрунтуванню сформульованих у дисертації положень щодо: генези наукових поглядів стосовно кримінально-правової охорони народного волевиявлення, поняття об'єкта кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення, їх класифікації, формування цілісної нової законодавчої моделі кримінально-правової охорони народного волевиявлення, як вирішальної складової безпосередньої демократії в Україні тощо.

Використання Д.О. Колодіним наукових праць вітчизняних й зарубіжних дослідників, результатів їх наукового аналізу дозволило всебічно охарактеризувати та розкрити предмет дисертаційного дослідження, співвіднести отримані результати із складними викликами сучасного світу.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні положення та висновки є науково вивіреними, належно обґрунтованими.

Структура дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам, містить анотацію (українською та англійською мовами), перелік умовних позначень, вступ, чотири розділи, що поділено на підрозділи, висновки, список використаних джерел і додатки, та відповідає визначеним автором меті, завданням наукового дослідження.

Слід зазначити, що наукове дослідження концептуальних засад кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні, здійснено Д.О. Колодіним на високому методологічному рівні.

Базові засади дослідження були побудовані на основі принципу плюралістичності методології, а комплекс загальнонаукових та спеціально наукових методів пізнання було використано з позицій аксіологічного, антропологічного та герменевтичного підходів.

Системоутворюючим, методологічно-конструктивним інструментом дослідження особливостей кримінально-правової охорони народного волевиявлення став діалектичний метод.

В процесі дослідження було застосовано також методи: аналізу та синтезу, структурний метод, метод системного аналізу, функціональний метод, порівняльно-правовий метод, формально-юридичний метод.

Висновки дослідження, його результати, а також пропозиції дисертанта характеризуються належним рівнем теоретичної обґрунтованості, є достовірними, містять наукову новизну, авторське бачення проблем кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні, удосконалення механізму захисту даного об'єкта за рахунок внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації характеризуються новизною. Робота є першим комплексним дослідженням, в якому, з використанням сучасних наукових праць та методів наукового пізнання, визначено концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні.

Розділ I «Теоретико-методологічні основи концепції народного волевиявлення як об'єкта кримінально-правової охорони» присвячено стану наукових досліджень питань кримінальної відповідальності за посягання проти виборчих прав громадян, де згадуються роботи роботи: Медіної Л.П. «Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України)» (2004 рік), Мельника М.І. «Кримінальна відповідальність за злочини проти виборчих прав» (2005 рік), Мягкова М.О. «Перешкоджання здійсненню виборчого права» (2006 рік), Лихової С.Я. «Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)» (2006 р.), Андрушка П.П. «Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика» (2007 р.), Мозоля С.А. «Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян» (2008 рік), Красноголовця С.В. «Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини,

Чехії)» (2009 рік), Семенюка О.О. «Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум» (2009 рік), Берднік І.В. «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму (ч. ч. 1-3 ст.158 КК України)» (2011 рік), Батраченко Т.С. «Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)» (2013 рік), Яся А.О. «Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (стаття 157 кримінального кодексу України)» (2015 рік), Бурбій А.В. «Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян України» (2020 р.).

Досить ґрунтовно автор підійшов до методологічних аспектів розуміння народного волевиявлення, як об'єкта кримінально-правової охорони. Так він відмічає, що сучасна кримінально-правова методологія має включати до себе не тільки комплекс наукових методів пізнання, а й методологічні принципи, методологічні підходи та концептуальні ідеї, концепції щодо визначення самого предмета дослідження. Обґрунтовано, що у кримінальному праві принципове методологічне значення має концепція об'єкта кримінально-правової охорони, з позиції якої вирішується питання щодо сутності та структури цього поняття, а у підсумку – розкривається механізм заподіяння шкоди тими чи іншими кримінальними правопорушеннями.

Д.О. Колодін визначає сутність кримінально-правової охорони, яка полягає у встановленні законодавцем кола суспільних відносин, що визнаються об'єктами кримінальних правопорушень та визначені ним ознак діянь, які здатні заподіювати їм істотну шкоду чи створювати загрозу її заподіяння. Доведено, що до криміноутворюючих ознак посягань на суспільні відносини з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого або референдумного процесу, насамперед, належать спосіб та засоби їх вчинення, а також ознаки спеціального суб'єкта. Коло криміноутворюючих ознак діянь проти суспільних відносин з організації та проведення виборів є більш широким,

що зумовлено наявністю тут декількох предметів кримінально-протиправного впливу.

Розділ II «Народне волевиявлення як об'єкт кримінально-правової охорони» побудовано навколо розкриття поняття народного волевиявлення як родового об'єкта відповідних кримінальних правопорушень, класифікації кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення та визначення безпосереднього об'єкта останніх.

Досить слушною є позиція автора в частині того, що концепція об'єкта, як охоронюваних КК суспільних відносин, не тільки не знаходиться в стані інституціональної кризи і дозволяє чітко визначити механізм спричинення шкоди діяннями, передбаченими ст. 157-160 КК, а й робить можливим принципово новий підхід до визначення об'єкта зазначених діянь, як народного волевиявлення в Україні.

Заслуговує на підтримку авторське визначення поняття народного волевиявлення, як об'єкта кримінально-правової охорони, що становить собою сукупність однорідних суспільних відносин з формування виборних органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборних органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення.

Досить ґрунтовно Д.О. Колодін підходить до класифікації кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення за видовим об'єктом посягань: (з виокремленням кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав, права та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, прав на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, а також права на участь у виборчому процесі, процесі референдуму або процесі відкликання та кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму) та часом їх вчинення (з виокремленням кримінальних правопорушень, які вчиняються виключно під

час виборчого процесу чи процесу референдуму, кримінальних правопорушень, що вчиняються поза межами виборчого процесу чи процесу референдуму та кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами).

Розділ III «Криміноутворюючі та кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки правопорушень проти народного волевиявлення» зосереджено навколо дослідження криміноутворюючих ознак правопорушень проти суспільних відносин з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму та правопорушень проти суспільних відносин з організації та проведення виборів або референдуму, а також кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення.

Д.О. Колодін аргументує висновок щодо необхідності уніфікації суспільно небезпечних наслідків посягань на народне волевиявлення. Доведено, що під таким слід розуміти визнання голосування на дільниці недійсним (коло підстав для визначення голосування на виборчій дільниці чи дільниці референдуму недійсним слід розширити шляхом внесення відповідних змін до профільного виборчого та референдумного законодавства) та визнання голосування таким, що не відбулося. Автор також зазначає, що ці наслідки є найбільш небезпечними кваліфікуючими ознаками згаданих кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність їх диференціації на рівні окремих частин відповідних статей V розділу Особливої частини КК.

Також слушним є висновок дослідника з приводу того, що суспільно небезпечні наслідки посягань на народне волевиявлення можуть інкримінуватися винній особі лише у тому разі, коли вони спричинені завідомо.

Розділ IV «Диференціація та індивідуалізація як методи здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення» зосереджено навколо

визначення диференціації та індивідуалізації як методів здійснення кримінально правової політики України. Окремо автор розкриває особливості диференціації, як методу здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення та індивідуалізації, як методу здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення.

Дисертантом пропонується визначення диференціації та індивідуалізації як самостійних методів здійснення кримінально-правової політики держави у напрямку встановлення оптимального балансу між повноваженнями законодавця та дискреційними повноваженнями суду при вирішенні питань щодо кримінальної протиправності діяння, його караності, а також настання інших кримінально-правових наслідків вчиненого правопорушення.

Також дослідник доводить наявність прогалин та колізій в нормативній сфері, аналізує практичну площину проблематики застосування матеріального права, слушно вказуючи на необхідність проведення відповідного вдосконалення чинного законодавства з метою чого пропонує власний законопроект.

Дисертаційне дослідження завершується висновками, які відображають основний зміст роботи, конкретизують результати проведеного дослідження.

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про те, що поставлені завдання дисертаційного дослідження Денис Олексійович Колодін виконав, продемонстрував необхідну обізнаність стосовно предмета дослідження, висловив власну позицію з дискусійних питань, що впливає на позитивну оцінку проведеного наукового дослідження.

Практична значущість дисертаційного дослідження. Дисертація має теоретико-прикладний характер, викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань кримінально – правової охорони народного волевиявлення в Україні;

правотворчій діяльності – для вдосконалення національного кримінального законодавства в частині протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення;

правозастосовній діяльності – при вирішенні проблем кваліфікації кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення;

освітньому процесі – при викладанні навчальних курсів «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», спеціальних курсів «Теорія кваліфікації кримінальних правопорушень», «Кваліфікація правопорушень проти прав і свобод людини і громадянина», підготовці робочих програм, підручників, методичних рекомендацій, навчальних посібників, тестових завдань із зазначених дисциплін;

правовиховній діяльності – для формування правових знань усіх категорій населення, які можуть стати суб'єктами (або потерпілими) кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, відображено в 41 науковій публікації, з яких 22 статті опубліковано в наукових фахових виданнях категорії «Б», перелік яких затверджено МОН України, 5 статей – у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection, а також у 14 публікаціях, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати.

Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно. Наукові результати і висновки отримані дисертантом на підставі особистих досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Анотація та реферат відповідають змісту дисертації, розкривають її основні положення та відповідають встановленим вимогам.

Вимоги академічної доброчесності автором дотримано у повному обсязі. Проаналізувавши докторську дисертацію та наукові публікації, в яких

висвітлені основні наукові результати дослідження можна дійти висновку про відсутність у зазначених працях академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, порушення інших елементів та принципів академічної доброчесності. Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей автором здійснено; надано достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності. Сформульовані у дисертації положення та висновки обґрунтовані автором на основі власних досліджень, наукова й практична цінність дисертації доведена.

Зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота заслуговує на позитивну оцінку, проте є й ряд положень, висновків та пропозицій, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачем у процесі публічного захисту, а саме:

1) На стор. 65-66 автор стверджує, що норми кримінального права регулюють тільки відносини, що виникають внаслідок вчинення злочинів, - інші відносини кримінальне право не регулює, а охороняє. На наш погляд, це не відповідає дійсності з наступних підстав: а) виконуючи функцію охорони встановлених в державі суспільних відносин, норми кримінального права одночасно регулюють їх. Наприклад, захищаючи відносини власності нормами, які знаходяться в розділі VI Особливої частини КК, кримінальне право сприяє їх правомірному існуванню і розвитку; б) деякі норми кримінального права прямо належать до регулятивних. Це, наприклад, норма про необхідну оборону, при правомірному захисті від суспільно небезпечного посягання (ст. 36 КК), норми про звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК), норми про зняття і погашення судимості (ст. 89-91 КК).

2) Не зовсім зрозуміла позиція автора щодо назви підрозділу 2.2 «Класифікація кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення» (стор. 112). Така назва дисонує з назвою розділу II «Народне волевиявлення як об'єкт кримінально-правової охорони» та відповідними підрозділами 2.1 «Народне волевиявлення як родовий об'єкт» та 2.3.

«Безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення». Вбачається, що використовуючи логічний та системний методи наукового пізнання в назві підрозділу 2.2 повинна бути згадка про видові об'єкти кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення, що в цілому відповідає змісту підрозділу 2.2.

3) На стор. 126-127 дисертант зазначає, що «У межах ч.1-ч.3 ст. 157 КК України суб'єкти виборчого або референдумного процесів виступають як: 1) спеціальні потерпілі; 2) спеціальні суб'єкти. При вчиненні перешкоджання, передбаченого ч.1 – ч.3 цієї статті, предметом кримінально-протиправного впливу є зазначені у ч.1 потерпілі, як носії відповідних прав та повноважень. Такий механізм заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони притаманний усім складам кримінальних правопорушень, пов'язаним з перешкоджанням спеціальним потерпілим у реалізації їх прав чи повноважень, де подекуди підкреслюється, що перешкоджання (втручання) незалежно від способу полягає саме у впливі на того чи іншого потерпілого». Така позиція є дискусійною, тому що в межах безпосереднього об'єкта присутні три складові: 1) суб'єкти суспільних відносин (в нашому випадку суб'єкти виборчого процесу та особа(и), яка(і) перешкоджають здійсненню виборчого процесу); 2) предмет суспільних відносин – виборче право або право брати участь у референдумі; 3) соціальний зв'язок між суб'єктами щодо предмету. Суб'єкти (потерпілі) не можуть бути предметом кримінально-протиправного впливу. Цьому впливу, насамперед, піддається предмет суспільних відносин – виборче право потерпілого або його право брати участь в референдумі.

4) Не зовсім зрозуміла позиція автора, який на стор. 173 зазначає, що «окремий спосіб перешкоджання в ч. 1 ст. 157 КК фігурує і примушування. Поняття примушування є родовим...». На нашу думку, це дискусійне питання, тому що, все ж таки перешкоджання є родовим поняттям та включає в себе поряд з іншими способами перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі

виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача й примушування.

5) На стор. 193-194 автор висловлює думку, що «Криміноутворюючими ознаками ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин виступають: 1) форма та вид вини; 2) час його вчинення, а саме: день голосування; 3) наслідки ухилення». Аналізуючи конструкцію ч.4 ст. 157 КК України, можливо зробити висновок, що законодавець побудував її як формальний склад кримінального правопорушення, тобто виніс суспільно небезпечні наслідки за межі складу цього кримінального правопорушення. Виходячи з цього, вбачається, що наслідки ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин не є криміноутворюючої ознакою.

Висловлені зауваження та питання суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дисертація має завершений характер, визначена мета дослідження розкрита на належному рівні, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертаційна робота «Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні» написана науковою українською мовою, відрізняється хорошим стилем викладення матеріалу, чітким формулюванням наукових положень, висновків і рекомендацій, що робить її цілком доступною для сприйняття.

Актуальність, ступінь новизни, обґрунтованість, наукова та практична цінність здобутих результатів дає підстави для такого узагальненого висновку:

1. Дисертація Дениса Олексійовича Колодіна на тему «Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні»

відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

2. Представлена до захисту дисертація є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем самостійно, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, які одержані автором особисто, мають практичну та теоретичну цінність.

3. Результати дисертаційного дослідження «Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні», отримані Денисом Олексійовичем Колодіним, можуть стати підґрунтям для подальших глибоких наукових розвідок.

4. Здобувач під час проведення дослідження продемонстрував набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи.

5. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні з подальшим формуванням пропозицій щодо удосконалення відповідних правових механізмів.

6. Докторська дисертація Колодіна Дениса Олексійовича на тему «Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні» відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами); Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами); наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами); Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2021 року № 1359, а її автор, Колодін Денис Олексійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за

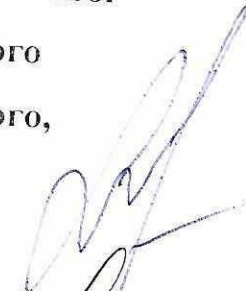
спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент -

завідувач кафедри кримінально-правової
політики Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

Вчений секретар

Сергій ХАРИТОНОВ

Людмила ЛЕЙБА